

*Др Томаш Томашевић,
Републички секретаријат за привреду
Титоград*

Смјернице унапређивања ветеринарске службе у СР Црној Гори на основама закона о ветеринарској служби*)

Када говоримо о задацима ветеринарске службе у наредном периоду и када се припремамо да их ускладимо са новим Законом о ветеринарској служби, чије одредбе пружају нове могућности за њено јачање и садржајнији рад у овој републици, онда не можемо да то не повежемо са оним што је ова служба радила и постигла у минулом периоду од 1945. до данашњих дана. Разумије се да једним оваквим разматрањем није могуће дати потпунији приказ пређеног пута и дјеловања ветеринарске службе у појединим перисидима тога раздобља, па се морамо задовољити тиме што ћемо указати на оно најтеже и најглавније што је претходило доношењу поменутог закона и што карактерише досадашњи развитак и рад ове службе у Републици. То ће наравно омогућити да се лакше схвате и разлози који су учинили да је Закон о ветеринарској служби донесен тек крајем 1972. године, а не раније.

Морамо се подсетити да је наша служба у првим послеријатним годинама имала свега 7 ветеринара, већином старијих дослужених стручњака који су са врло оскудним средствима и под изузетно тешким условима морали обављати своју професионал-

*) Реферат одржан на XIX годишњој скупштини Савеза друштава ветеринара и ветеринарских техничара СР Црне Горе у Пљевљима 5. VI 1973.

ну дјелатност и борити се са стихијом сточних зараза које су последице рата харале и наносиле велике штете привреди и читавој земљи, па и нашој републици. Испомоћ у стручном кадру — коју је касније и наша служба добила од других република — иако је била скромна и временски ограничена, помогла је да се заразне и неке узгојне болести укроте и сведу на ограничени број дистриката.

Сузбијање бјеснила, овчих ботиња, бедренице, кокошје и свињске куге, говеђе бруцелозе и болести подмлатка и широко распрострањене шуте код оваца захтијевало је велику упорност, истрајност и пожртвованост тог малог броја ветеринарских стручњака којима је било пало у дио да изнесу на својим леђима тај тешки терет и одговорни задатак.

Набавка високо производних раса стоке из увоза и све већа миграција стоке у унутрашњем промету представљали су сталну опасност од сточних зараза и у каснијем периоду. То и оскудица стручног кадра и у другим републикама, на чију се сталну помоћ није могло рачунати, наметало је потребу предузимања хитнијих мјера за школовање домаћег ветеринарског кадра. Обезбјеђење повољних стипендија за ученике Средње ветеринарске школе и за студенте Ветеринарског факултета био је први потез у том правцу и најпречи пут да се што прије дође до таквог кадра. Захваљујући томе, већ 1949. приспјела је прва генерација ветеринарских техничара са завршеном средњом ветеринарском школом, а од 1952. до 1958. дипломирало је више од 30 ветеринара — Црногораца.

Да би се створили што повољнији услови за рад ветеринарским стручњацима и омогућила што боља организација а тиме и успјешнији рад ветеринарске службе у Републици, обезбјеђена су, упоредо са школовањем кадра, и инвестициона средства и предузете потребне мјере да се у општинама изграде ветеринарске амбуланте и неки други објекти од којих је зависило развијање ветеринарске дјелатности. То је омогућило да се касније у центрима општина оснују ветеринарске станице као самосталне установе и двије ветеринарске установе републичког значаја: Дијагностичка станица и Центар за вјештачко осјемењавање стоке у Титограду. Морамо нагласити да су се паралелно са овим изграђивале и доста солидне комуналне клинице, којих раније није било или су биле веома примитивне и дотрајале. Изграђена је у Бијелом Пољу и једна већа савремена индустријска клиника са расхладним уређајима, прерађивачким погонима и другим пратећим просторијама и објектима, као и једна лијепа и добро опремљена гранична ветеринарска станица у Барској луци.

Домаћи стручни кадар и изграђени објекти омогућили су да се формирају и оснују одговарајуће ветеринарске установе које су овој дјелатности први пут дале карактер сталне службе,

за разлику od ранијег стања кад је са одласком ветеринара, који су пролазно вршили ову службу у Црној Гори, нестајао сваки траг ранијег постојања. Било је потребно, као што се види, предходно обезбиједити домаћи ветеринарске кадар и створити одређене материјалне услове, па тек тада донијети Закон о ветеринарској служби који би, прије свега, озаконио оно што је до данас створено у овој служби и отворио путеве њеног даљег јачања и унапређивања у нашој републици.

Прије него што се осврнемо на поменути закон и неке његове одредбе које пружају могућност организованијег и квалитетнијег стручног рада у ветеринарским установама, желимо да кажемо нешто и о досадашњем раду, како би се истакло и разликовало оно што је било добро и што би као такво требало даље његовати и подржавати, од онога што у пракси појединих ветеринарских установа није било добро. Простор и вријеме не дозвољавају нам да се више упуштамо у анализу тог рада, по бисмо указали само на оно најважније, што је карактерисало рад тих установа од самог њиховог почетка.

Морамо нагласити да су се ветеринарске станице у општинама, захваљујући изграђеним амбулантама и најпотребнијој опреми којом су биле снабђевене, и ријешеним стамбеним питањем за по једног стручњака у њима, показале као најпогоднија организациона форма ветеринарске службе у нашој републици. Отуда је и разумљиво што су се оне брзо афирмисале и постале центри којима су се сточари и сви други корисници ветеринарских услуга обраћали кад год им је то било потребно. Разумије се да су степен те афирмације и стручни углед појединих ветеринарских станица зависили у првом реду од састава и квалитета стручног кадра, организације послова у установама, радне дисциплине и колективне ангажованости свих радника запослених у тим установама на извршавању текућих послова и задатака, као и од умјешности и сналажљивости њихових руководилаца у трасирању путева унапређивања службе и у проналажењу извора финансијских средстава која су се кроз стручни рад остваривала. Могло би се рећи да су у томе највише успјеле оне ветеринарске станице које су се од почетка досљедно придржавале својих програма и прописа, форсирајући и утирући пут оним стручним пословима и планским акцијама превентивне заштите стоке за чије је извршавање, односно спровођење било могуће обезбиједити финансијска средства, због њихове важности, па самим тим и заинтересованости друштвено-политичких заједница да омогући извршавање тих програмираних задатака.

Међутим, знамо да је било, и да данас још има, појединих ветеринарских станица које нису добро стартовале биле су ма и брину се да се за тиме потребни стручни кадра који су умјешног стручних ководио оваквим установама и брину се о извршавању с

послова и задатака из њихове надлежности или зато што су руководиоци тих установа често смјењивали и без замјене напуштали своја радна мјеста. Разумије се да такве станице не само што нијесу могле стећи стручну афирмацију код произвођача и надлежних органа него су неке од њих, због неорганизованости и слабог рада, морале бити укидане и поред тога што су произвођачи и те како били заинтересовани за њихово постојање. То је, као што знамо, и био разлог што се број ветеринарских станица смањило са 18, колико их је првобитно било у Републици, на 14; другим ријечима у 6 од укупно 20 општина не постоји ни ветеринарске станице ни ветеринарске инспекције. Истина, једна од њих има ветеринарског инспектора али станица у њој није ни оснивана.

Сматрали смо потребним указати на ове чињенице прије свега зато што је прелезак са буџетског на самостално финансирање тешко посудио оне ветеринарске установе које до тада још нијесу биле развиле своју стручну дјелатност и ухорале свој систем рада на принципу пропрамирања задатака, што би им обезбјеђивало притицање финансијских средстава за нормално функционисање и у новим измијењеним условима финансирања. Стога и није чудо што су такве станице, уколико нијесу морале бити укинуте, наставиле да живе паре умјесто да организованијим радом и залагањем читавог колектива преовладају тешкоће и уврсте се у ред оних које су наставиле нормално да раде. Мислимо да је у оваквим установама био одлучујући субјективни фактор гдје је код појединих ветеринара који су руководили таквим установама недостајало иницијативе, полета и амбиције да ветеринарску дјелатност, нарочито у оним општинама гдје су за то постојали услови, максимално развију. Тим прије што је од тога зависило и сам престиж струке и интерес колектива и установе на чијем су се челу налазили.

Па ипак не бисмо били објективни ако не бисмо имали у виду и други мменат који је у извјесном смислу утицао да заостају па чак и да се укину поједине ветеринарске станице. Овдје мислимо на неке општинске скупштине које нијесу показале довољно разумијевања да подрже и помогну ветеринарске установе у оним кризним ситуацијама када је од тога зависило да ли ће се поједине од њих одржати, или ће бити укинуте, односно да ли ће ветеринарска служба у тим општинама и даље постојати, или ће је сасвим нестати. Мислимо да је и то био један од разлога што у неким општинама сточарског подручја није било могуће обезбиједити континуитет ветеринарске службе са одговарајућим стручним кадром и поред тога што су и у тим општинама изградњом амбуланти били створени примарни услови за ветеринарску дјелатност.

Као што се види, овим се разматрањем ставља акценат на општинске ветеринарске станице, јер су оне, по нашем мишљењу, главни носиоци програмских задатака које треба да извршава ветеринарска служба на плану здравствене заштите сточног фонда, а у републикама као што је наша, гдје ветеринарска инспекција не покрива ни трећину општина, оне су у двије трећине општина и носиоци задатака за које је надлежна општинска ветеринарска инспекција.

Међутим, кад разматрамо и оцјењујемо оно што је до сада постигнуто у ветеринарској служби наше републике, морамо поменути и двије установе републичког значаја: Дијагностичку станицу и Центар за вјештачко осјеменавање стоке, које се стицајем околности већ неколико година налазе у саставу Пољопривредног института — Титоград. Могли бисмо одмах казати да нас стање ових установа већ више година не задовољава ни у погледу стручног кадра ни у погледу обима и садржаја њихова рада. Истина, то су установе које су првобитно добро пословале и постизале лијепе резултате, али, усљед осцилације и одласка стручног кадра, и оне су доживјеле судбину оних општинских ветеринарских станица о којима смо овдје говорили. Довољно је казати да у једној и у другој од ове двије — по природи послова које обављају — специјализоване установе ради само по један ветеринар од којих ни један још нема звање специјалисте за послове који спадају у њихову надлежност, па да се схвати зашто нас рад тих установа посљедњих година не задовољава.

На крају морамо поменути још једну републичку установу која је основана и почела радити јуна 1972. Ријеч је о Граничној ветеринарској станици у Барској луци. У том објекту, чија једна половина припада граничној служби за заштиту биља, обезбијеђена су, приликом изградње, поред радних просторија, и по два стана за стручњаке који ће вршити послове граничне ветеринарске инспекције и граничне инспекције за заштиту биља, а толико ће их бити потребно послје пуштања у саобраћај железничке пруге Београд — Бар иако те послове за сада обавља по један гранични инспектор. Ако бисмо на крају овог поглавља извели реалан закључак из свега о чему смо до сада говорили, морали бисмо ипак констатовати да, и поред тога што је све то што је од 1945. до данас постигнуто у овој служби скромно у односу на оно што је постигнуто у ветеринарској служби неких других република, ипак велико и значајно јер је постигнуто у једној републици у којој ветеринарска служба, можемо слободно рећи, није имала никакве традиције на коју би се надовезала њена изградња у послеријатном периоду.

**Како треба да се одрази Закон о ветеринарској служби
на даљи њен развој у нашој републици**

Већ смо нагласили да је Закон о ветеринарској служби, од 1972. санкционисао оно што је до његовог доношења створено и постигнуто у тој служби ове републике, што је по нашем мишљењу веома важно. Осим тога, закон је дефинисао положај ветеринарске службе у друштву и одредио јој смјернице даљег развијања и унапређивања. О овом посљедњем желимо нешто више да кажемо у даљем излагању.

Одредбама Закона о ветеринарској служби предвиђена је, прије свега, организација ове службе у републици (центри, станице, амбуланте, пунктови) и одређени услови за стручне дјелатности. Најважније је, пак, што је овај закон једном одредбом дефинисао значај ветеринарске службе кад је рекао: „Ветеринарска дјелатност је од посебног друштвеног интереса. . .” да би даљом реченицом у истој одредби ближе одредио шта се подразумева под пословима „од посебног друштвеног интереса”: „Послови од посебног друштвеног интереса су: спречавање, сузбијање и искорењивање животињских зараза, паразитарних и узгојних болести и зооноза, лијечење животиња и здравствени преглед намирница животињског поријекла”.

Како видимо, са становишта друштвеног интереса овим законом дат је посебан значај свим оним важнијим пословима које обављају ветеринарски стручњаци, а то ће рећи да је друштво, у првом реду друштвено-политичке заједнице као његови овлашћени представници, дужно да помаже унапређивање ветеринарске дјелатности. Ако ову одредбу тумачимо са становишта оних општина у којима у протеклом периоду није било сталне ветеринарске службе, већ су је повремено вршили помоћни стручни кадрови (техничари и болничари), о чему је већ било говора, онда су скупштинe тих општина у посебној обавези да помажу организовање и унапређивање ветеринарске дјелатности на свом подручју.

Законом је одређено да ветеринарску дјелатност могу, осим ветеринарских установа, вршити пољопривредне и друге организације удруженог рада ако имају свој сточни фонд и развијене кооперативне односе и ако испуњавају услове за обављање такве дјелатности. Другим ријечима, оне ће испуњавати такве услове ако буду имале ветеринара у радном односу, потребну опрему (инструменте, лијекове, биолошке препарате итд.) и друге услове који омогућавају обављање ветеринарске дјелатности. Онамо гдје радне организације удруженог рада не испуњавају такве услове, ветеринарску дјелатност за њихове потребе вршиће и даље надлежна ветеринарска установа на основу међусобних договора.

Од посебног је значаја за унапређивање здравствене заштите стоке и законска одредба која предвиђа да се на нивоу републике сваке године утврди оквирни програм мјера здравствене заштите стоке за наредну годину. На основу таквог програма општинске скупштине разрађују јединствени програм мјера здравствене заштите стоке за одређено епизоотиолошко подручје, обезбјеђујући истовремено и средства за његово спровођење. На овај начин у програме мјера на сузбијању и спречавању сточних зараза паразитарних и узгојних болести домаћих животиња укључиће се и оне општине које нијесу имале ветеринарске службе или је она била више симболична, а то је веома важно јер сточне заразе, као што знамо, не познају границе општина. Да ли ће се такве општине укључити у спровођење програма здравствене заштите стоке тако што ће организовати и кадровски појачати своју ветеринарску службу или ће се споразумно образовати заједничка служба са сусједном општином која већ има добро организовану и развијену ветеринарску службу, зависиће од договора заинтересованих општина. Како видимо, за ефикасно спровођење мјера здравствене заштите стоке од сточних зараза и инвазионих болести од великог је значаја то што је законом предвиђено да општине обезбјеђују и одговарајућа финансијска средства за извршење тога програма.

Дајући могућност ветеринарским установама (центрима и станицама) да у свом саставу могу имати ветеринарске апотеке и уређаје за дезинфекцију објеката и превозних средстава и да могу проводити дезинсекцију и дератизацију у виду посебне стручне дјелатности, закон је омогућио служби да, уз бољу организацију и појачање стручног кадра, може развијати и ону дјелатност коју до сада није вршила, обезбјеђујући на тај начин већи прилив средстава неопходних за унапређивање службе и награђивање радника који врше напоре у том правцу.

Специјализација ветеринарског кадра предвиђена овим законом и обавеза полагања стручног испита за ветеринаре и ветеринарске техничаре омогућавају стручно уздизање ветеринарског кадра што ће позитивно дјеловати на квалитет ветеринарске службе у цјелини.

Једном одредбом овог закона забрањено је ветеринарским радницима да обављају стручну дјелатност у виду приватне праксе, предвиђајући велику казну за оне који буду кршили овај пропис. С обзиром да је оваква одредба први пут законом прописана и да би иста убудуће требало такође да допринесе организованијем раду и дисциплинованијем и одговорнијем односу ветеринарског кадра према установи у којој ради, на овом питању мало бисмо се задржали и указали на неке појединости карактеристичне за досадашњи рад ветеринарског особља у појединим станицама и изван њих.

Као што је познато, ветеринарске станице су основане још у вријеме буџетског финансирања, када су ветеринари и други радници запослени у тим установама своје личне дохотке обезбјеђивали путем буџетског планирања. Приходи који су се у то вријеме остваривали од ветеринарских услуга и уплаћивали на посебан рачун, служили су углавном за обнављање лијекова, цјепива, инструмената и другог потрошног материјала. Пошто није постојао законски пропис који би изричито забрањивао приватну праксу, мада је оно оснивање општинских ветеринарских станица и других ветеринарских установа забрањивало такав рад ветеринарском особљу, већина ветеринара и помоћног особља запосленог у тим установама — користећи се одсуством таквог прописа — услуге које су чинили корисницима ван радног времена наплаћивали су за себе, а не за установу у којој раде. Колико су се они приликом таквог рада користили инструментима, прибором и потрошним материјалом својих установа, односно организација, зависило је од њихове савјести више него од неке контроле коју је требало да врше општински инспектори, а њих — како је већ раније наглашено — ни данас нема у двије трећине општина. Разумије се да је такав рад наносио двоструку штету ветеринарским станицама. Прво зато што им је смањивао приходе на рачун приватне зараде појединаца који су се бавили приватном праксом, а друго што је у колективу слабио интерес за унапређивање службе путем боље организације, проширивања обима стручне дјелатности, квалитета стручних услуга које би се обављале искључиво кроз установу итд., што је на крају водило дезорганизацији службе и губљењу повјерења сточара у поједине ветеринарске станице које су такав рад дозвољавале.

Преласком са буџетског на самостално финансирање, ветеринарске установе нашле су се у тешкој ситуацији, јер су сопственим радом морале обезбјеђивати и средства за личне дохотке својих радника. Та промјена се није толико осјетила у оним ветеринарским станицама чији су руководиоци и колективи више мислили на унапређивање рада установе него на приватну праксу. Међутим, у станицама где се о томе није водило рачуна дошло је до правих поремећаја. Приходи који су притицали од ветеринарских услуга нијесу били довољни да покривају расходе, јер се није било лако одрећи зарада које су се остваривале путем приватне праксе, па је морало доћи или до ликвидације таквих установа или до покривања негативних разлика у расходима. Због такве ситуације дошло је до миграције стручног кадра, нарочито руководећих стручњака у неким ветеринарским станицама. Кад су се касније и дотације смањиле, а понегдје и укинуле, чак и дио који се намјенски одобравао за сузбијање сточних зараза, дошло је до расформирања појединих станица, док су неке продужиле живот, али у погледу унапређивања стручне дјелатности нијесу отишле даље од онога у чему их је затекла измјена

у начину финансирања. За разлику од ових било је и таквих станица које је поменута реформа затекла у економски неразвијеним општинама, па су се ипак појачаним радом избориле за опстанак и све до данас успјешно послују. Било је, међутим, и станица које су, уз бољу организацију, допуну стручног кадра са високом опремом и бољу радну дисциплину, имале могућност да најбоље послују и остварују велике приходе, али за њих су те могућности до данас остале неискоришћене. Ако бисмо се питали зашто, вјероватно би најисправнији одговор био: зато што онима који су навикнути на приватну праксу није одговарала добра организација и радна дисциплина у установи.

Кад је ријеч о приватној пракси, морамо истаћи да су се и други ветеринари, а не само они из ветеринарских станица, бавили приватном праксом, што, свакако, није одговарало интересима установе, односно организације у којој су били запослени, а најмање оним ветеринарским станицама на чијој су територији ти ветеринари обављали стручне послове за свој рачун. Мислимо да сама чињеница што се на територији коју опслужују поједине ветеринарске станице могла развити приватна пракса најбоље говори да те станице или нијесу настојале или нијесу биле способне да бољом организацијом, уз допуну стручног кадра и квалитетнијим радом, онемогуће интервенције другим стручњацима која нијесу у радном односу са станицом, или лаицима који врше поједине послове из надлежности ветеринарске службе на њиховом терену. Међутим, ако се је стручно особље појединих ветеринарских станица само бавило приватном праксом на штету своје установе, зашто то не би радили и други стручњаци, који нијесу били у радном односу са том станицом. Ово поготово ако су то од њих тражили власници животиња у вријеме када такве услуге, због слабе организације, нијесу могли добити преко ветеринарске станице (ван радног времена) или ако су им те услуге по квалитету или цијени коштања боље одговарале од оних које им пружа ветеринарска станица.

О форсирању приватне праксе у појединим општинама у којима је ветеринарска станица, из разлога о којима смо напријед говорили, престала да арди иако су потребе и услови за унапређивање ветеринарске службе у тим општинама и захтјеви сточара за постојањем такве установе били од почетка повољни и актуелни — није потребно ни говорити. За такво стање ветеринарске службе у таквој општини не би се могли кривити само стручњаци којима су сточари наметали вршење приватне праксе него и надлежни општински органи управе који су занемарили ветеринарску службу и захтјеве сточара у таквим општинама.

Како видимо, сузбијање приватне ветеринарске праксе и надриветеринарства у појединим општинама у којима постоје ве-

ветеринарске станице није толико зависило од прописа који би такав рад забранили, колико од дезорганизованости и неодоговорности руководиоца и колектива у таквим станицама.

На ово питање посебно смо се осврнули не зато да бисмо наводили имена колега који су до сада на захтјев сточара или по личној иницијативи развијали приватну праксу или да бисмо наводили ветеринарске станице чије се стручно особље — кроз приватну праксу — неодговорно односило према установи у којој је радило и примало лични доходак, него да бисмо скренули пажњу ветеринарских стручњака на будући рад у складу са Законом о ветеринарској служби за чије смо се доношење сви залагали. Најзад, грешке које су се чиниле прије доношења овог закона могу имати и неког оправдања, нарочито у оној општини у којој није постојала организована ветеринарска служба, па су се интервенције могле правдати захтјевима сточара, који су — због незаинтересованости надлежних органа за овај проблем — били препуштени сами себи. Међутим, доношењем закона није само пружена могућност него и наметнута обавеза да поменуте незаконитости у раду ветеринарских станица и појединаца што прије отклонимо, јер говори о даљем унапређивању службе и спровођењу поменутог закона, чија је то главна интенција, а неконсолидовати стање у постојећим ветеринарским установама, било би беспредметно и не би водило ничему. Надамо се да ћемо ову нашу дужност и обавезу сви досљедно спроводити и да неће бити оних који ће дозволити да им се на други начин забрани незаконити рад.

Мислимо да нема погодније прилике него што је овакав скуп, који представља највећи форум наше струке, да се договоримо о ономе шта треба даље да радимо, да бисмо кроз реализацију наших закључака и примјену одредаба поменутог закона постигли нови квалитет у ветеринарској служби наше републике, а тиме и највише допринијели угледу струке и интересу заједнице. Ми смо у досадашњим излагањима о томе већ доста говорили, па бисмо на крају само резимирали оно најважније што би требало ми као стручно друштво и као појединци и установе да чинимо да би се то постигло.

Морамо знати да квалитет службе коју обављамо, која је, како је то и у закону речено, „од посебног друштвеног интереса“, можемо даље унапређивати само ако постојеће ветеринарске установе будемо организационо и кадровски ојачали. Из искуства знамо да ветеринарска станица са једним ветеринаром или са два техничара не може на принципу самосталних установа да послује онако успјешно као она станица чији се стручни колектив састоји од неколико ветеринара, техничара и болничара. Поготово ако у таквом колективу владају хармонија, радна дисциплина и тијесна сарадња са органом управљања на пословима који допри-

носе развоју службе и стручном усавршавању кадра, што у крајњој линији резултира већим приливом финансијских средстава која стимулирају личне дохотке и развој службе.

Закон о ветеринарској служби не предвиђа могућност да ветеринарски техничари руководе ветеринарским установама и врше стручне послове за које је предвиђена висока стручна спрема, чега још имамо у неким општинама. Да би се закон спровео у живот, оне општине које до сада нијесу имале своју ветеринарску службу или је ту службу мјесто ветеринара обављао ветеринарски техничар, мораће удовољити одредбама Закона па или ће организовати своју ветеринарску службу (станицу), са ветеринаром на челу, или ће путем договора и споразума организовати заједничку ветеринарску службу са сусједном општином која већ има ветеринарску станицу и одговарајући стручни кадар, с тим што би је у овом случају требало само ојачати. У овом посљедњем случају интегрисане ветеринарске амбуланте и мање станице, нарочито оне којима је руководило помоћно стручно особље, постале би самосталне (основне) организације удруженог рада у саставу новоформиране међуопштинске станице и имале би ветеринара на челу и сва права која данас имају, што ће рећи и пуноправно учешће у заједничком стручном савјету и органу управљања који буду имале такве међуопштинске станице.

Нема сумње да би овакво окрупњавање ветеринарских станица вишеструко користило даљем унапређивању ветеринарске службе, нарочито у општинама које ову службу нијесу имале или је она у недостатку одговарајућег стручног кадра била симболична. Веће станице имале би и већу могућност да повећавају и стручно уздижу свој кадар и тако проширују дјелокруг који би им обезбјеђивао и већа финансијска средства. Једно би повлачило друго, па би се служба на боље развијала и унапређивала.

Из свега овога о чему само до сада говорили могли бисмо извући закључак да би наша будућа настојања на дограђивању ветеринарске службе у оквирима Закона о ветеринарској служби требало усмјерити на организационо и кадровско јачање постојећих ветеринарских установа, односно на стварање међуопштинских ветеринарских станица, нарочито у регионима у којима поједине општине нијесу биле у стању да обезбиједу своју службу коју би вршили стручњаци са високом стручном спремом, како је то поменути закон предвиђено.

Увођењем стручног савјета, који би се бринуо о унапређивању стручне дјелатности у таквим установама и бољим избором и коришћењем органа управљања који би се старао о развојној политици ветеринарске службе на интегрисаном подручју које би опслуживала међуопштинска ветеринарска станица преко својих основних радних јединица (амбуланта и пунктова), обезбиједио би се нови квалитет у раду таквих установа и службе у цје-

лини, а то управо и јесте смисао првог Закона о ветеринарској служби који је донесен у нашој републици.

Поменули бисмо још једну интеграцију у ветеринарској служби коју омогућава аЗкон о ветеринарској служби и за којом се осјећа пријека потреба. Овдје мислимо на организовање Ветеринарског центра са сједиштем у Титограду који би имао карактер и републичке и међуопштинске установе јер би у себи обједињавао Дијагностичку станицу и Центар за вјештачко осјеменавање стоке, установе које по својој функцији и сада представљају институције републичког значаја, затим Општинску ветеринарску станицу у Титограду и ветеринарску службу даниловградске општине.

Формирањем оваквог центра у сједишту Републике, који би за обављање послова из своје надлежности имао, поред теренских ветеринара, и најпотребније специјализоване стручњаке, много би се допринијело унапређивању ветеринарске службе на територији поменуте двије општине, док би теренска ветеринарска служба у свим осталим општинама на територији Републике у оваквом центру налазила велику помоћ јер би имала мериторну специјализовану установу за комплетну лабораторијску дијагностику сточних зараза и паразитарних болести, за испитивање здравствене исправности намирница животињског поријекла и за унапређивање говедарства путем шире примјене вјештачког осјеменавања, за које би се ова установа посебно залагала. Наравно да ће бити потребно и средстава и времена да би се овако замишљена установа комплетирали најпотребнијим стручњацима који ће обављати специјалистичке послове из њене надлежности.

Како видите, Закон о ветеринарској служби није само озаконио оно што је прије њега створено у ветеринарској служби СР Црне Горе већ је одредио и друштвени положај ветеринарске службе у данашњим условима и отворио нове путеве за даље унапређивање ветеринарске службе у Републици, па је на свима нама да форсирамо примјену његових одредаба.

Inž. Milorad Đuričković,
Poljoprivredni institut — Titograd

Mogućnosti gajenja arahisa u Zetsko- bjelopavličkoj ravnici

Arahis (*Arachis hypogea* L.) pripada velikoj grupi mahunica iz familije papilionaceae. Sve kulture iz ove familije sadrže visok procenat bjelančevina, a arahis i visok procenat ulja, zbog čega nalazi veliku primjenu u preradi za dobijanje ulja i u ishrani. Pored toga, arahis, kao i sve leguminoze, ima veliki agrotehnički značaj, jer obogaćuje zemljište azotom, a kao okopavina smanjuje korov u zemljištu.

Arahis se gaji na velikim površinama u Aziji, Indiji, Kini, Senegalu, SAD i u Južnoj Americi. Domovina mu je Južna Amerika, odnosno Brazilija, odakle se proširio u oblasti tropske i subtropske klime. U Evropi se gaji na manjim površinama u Italiji, Grčkoj, Bugarskoj i SSSR-u. Veoma je značajna kultura za mnoge krajeve svijeta zbog svojih visokokvalitetnih osobina. Areal mu je donekle ograničen jer zahtijeva posebne klimatske i zemljišne uslove.

Kultura arahisa u Crnoj Gori nije poznata, iako su ranijih godina izvođeni neki manji ogledi više indikacionog karaktera. On se u Jugoslaviji gaji na manjim površinama jedino u Makedoniji.

Agrotehničke ogledе za arahisom izvođio je Dimitrijević sa gustinom sjetve i Jekić sa đubrenjem i navodnjavanjem. Imajući u vidu da je ovo kultura toplih rejona i mogućnost njenoga gajenja u drugim krajevima sa sličnim klimatskim uslovima, mi smo u rejonu Zetsko-bjelopavličke ravnice postavili odgovarajući agrotehnički ogled.

Prirodni uslovi

Klimatske prilike Zetsko-bjelopavličke ravnice za vrijeme izvođenja ovog ogleda bile su povoljne. Meteorološki podaci prikazani

su u tab. 1 po mjesecima u toku vegetacije. Vidi se da nije bilo većih klimatskih ekstrema koji bi znatnije ometali razvoj usjeva.

Tab. 1. Meteorološki podaci — Titograd

Mjeseci	1967.				1968.			
	Temperatura			Padavine	Temperatura			Padav.
	srednja	max.	min.		srednja	max.	min.	
mjes.				mjes.				
III	10,5	15,0	9,6	4,3	9,9	14,9	5,2	169,0
IV	13,1	14,8	8,3	191,1	17,2	22,9	11,3	13,3
V	19,4	24,4	13,7	51,5	22,3	28,3	15,9	70,1
VI	22,0	27,3	15,7	115,0	22,8	27,6	17,4	113,1
VII	26,6	32,7	20,7	77,2	25,7	31,8	20,2	6,4
VIII	21,1	33,8	20,9	15,7	21,6	27,3	17,0	273,6
IX	21,2	27,3	15,5	207,6	19,7	24,7	15,4	132,2
X	17,5	24,0	12,1	57,0	19,7	21,8	11,0	44,6

Zemljište pripada tipu smeđeg skeletoidnog. Prema analizama Odjeljenja Poljoprivrednog instituta u Titogradu za ispitivanje zemljišta, sadrži humusa od 3,92-4,16%, P₂O₅ od 5,6-6,2 mg/100 g i K₂O — 26,0 mg/100 g pH 6,28. Iz ovih podataka vidi se da je siromašno humusom, slabo snabdjeveno sa P₂O₅, a relativno bogato sa K₂O.

Metodika i materijal

Ekperimenti su izvođeni na oglednom polju Poljoprivrednog instituta u Titogradu. Pritom je upotrijebljen arahis porijeklom iz Makedonije koji pripada tipu »španski«. Dužina osnovne parcele bila je 5 m sa 6 redova arhisa. Gustina sjetve bila je 80 cm × 40 cm, 60 cm × 40 cm, 40 × 40 cm. Ogledi su izvođeni 1967. i 1968. Sjetva je obavljena od 15-25. aprila, ručno u kućice sa po 3-4 sjemenke u svakoj kućici. Predusjev je bila pšenica. Priprema zemljišta obavljena je blagovremeno. Đubrenje je izvršeno sa 600 kg/ha NPK. Fenološka osmatranja vršena su stalno. Žetva svih varijanata — parcelica u ogledu, kao i mjerenja sirove mase plodova, obavljena je istog dana i uzeti su uzorci za izračunavanje postotka sasušenosti.

Rezultati ogleda

1967. dobijeni su sljedeći rezultati:

Gustina sjetve	prinos mc/ha
80 × 40 cm	21,22 ± 2,6
60 × 40 cm	23,28 ± 1,7
40 × 40 cm	22,26 ± 2,2

U dobijenim rezultatima nema velikih razlika, a najveći prinos je ipak dala sjetva gustine 60×40 cm.

1968. prinosi su nešto veći, a i ove godine su najveći gustine sjetve 60×40 cm, kako pokazuju podaci:

Gustina sjetve	prinos mc/ha
80×40 cm	$24,00 \pm 1,6$
60×40 cm	$25,60 \pm 2,6$
40×40 cm	$23,50 \pm 1,7$

Dakle, kao što se vidi, obje godine je dala najbolje rezultate u dobijanju prinosa kombinacija sjetve 60×40 cm.

Zaključci

Iz agrotehničkih ogleda sa arahisom u rejonu Zetsko-bjelopavličke ravnice 1967. i 1968. mogu se izvesti sljedeći zaključci:

1. Zemljište na kojem je izvođen ogled ima povoljne uslove za gajenje arahisa.

2. Klimatski uslovi odgovaraju gajenju arahisa iako je to kultura drugih geografskih širina. Temperature u toku vegetacije obezbjeđuju povoljne uslove za uspijevanje ove kulture.

3. Dobijeni rezultati potvrđuju mogućnost postizanja dobrih prinosa u ovim klimatskim uslovima.

4. Razne gustine sjetve nijesu pokazale bitnije razlike u prinosima, ali se od proučavanih varijanti ipak kombinacija 60×40 cm pokazala bolja od druge dvije.

Literatura

1. Đorđević V.: Posebno ratarstvo — Beograd.
2. Martin J. i Leonard W.: Ratarstvo.
3. Dimitrijević R.: Prinosi i kvalitet arahisa kao funkcije vremena gustine i dubine sjetve. Zbornik radova Poljoprivrednog fakulteta broj 296/62; Beograd.
4. Dimitrijević R.: Djelovanje stajnjaka i mineralnih đubriva na prinos arahisa i sadržaj ulja u sjemenu. Zbornik radova Poljoprivrednog fakulteta Beograd, br. 330-347 — 1962.
5. Jekić M.: Uticaj zalivanja i đubrenja na prinos i kvalitet kikirikija. Zemljište i biljka, 1958.

Инж. Бранко Шоћ,
Иванград

Један нови савремени начин гајења биљака

„Пејперпот“ — систем гајења биља представља један савсим нови, савремени поступак узгоја цвијећа, шумских садница, поврћа и др. који се заснива на пресадњи. Широко је распрострањен у готово читавом свијету, поред осталог и због тога што су трошкови узгоја биља на овај начин упола мањи него уобичајеним, познатим, класичним начинима.

Пронашла га је Секција за истраживања јапанске индустрије шећера, а усавршен је и прилагођен европским приликама у Финској. Заснива се на следећим принципима:

- стварању најбољих услова за раст и развој гајених биљака,
- уклањању штетних дјејстава природних чинилаца,
- узгоју појединачних биљака,
- узгоју биљака у току читаве године,
- повећању продуктивности рада механизацијом и аутоматизацијом свих фаза рада.

Биљке имају различите развојне циклусе у зависности од климе, плодности, влажности земљишта и др. Развој им је у првим фазама пресудан за будући раст, када су оне веома осјетљиве на штетне утицаје узроковане гљивичним болестима, инсектима, недовољном плодношћу земљишта, екстремним температурама и др.

Огледи узгоја „Пејперпот“-системом вршени у Јапану на шећерној репи дали су позитивне резултате у погледу брзине развоја, количине приноса и отпорности према болестима и ин-

сектима. Производња је била већа 34% и квалитет бољи у односу на репу узгајану на традиционалан начин, но, изнад свега, добила се једна веома уједначена култура.

Овај систем је разрађен у Финској за узгој биљака у садницима (цвијећа, декоративног биља, шумских садница, поврћа и др.), гдје се показао веома успјешним, нарочито у шумарству, гдје су постигнуте уштеде трошкова пошумљавања, чак и 70%.

Сада се у Финској, Шведској и Норвешкој сваке године пресађују на овај начин око 400 милиона сијанаца.

Читава низ земаља које се користе овим поступком узгоја биља (Јапан, Финска, Шведска, Данска, Норвешка, Западна и Источна Њемачка, Холандија, Енглеска, Француска, Швајцарска, Португалија, Шпанија, Грчка, Италија, Аустрија, СССР, Мађарска, Канада и др.) доказују његову предност.

За овај систем постоје специјални уређаји:

— машина за аутоматско пуњење папирних саксија на индустријски начин великом брзином,

— уређај и прикључци за један успјешан систем унутар-погонског транспорта,

— машинска сијачица,

— машинска пресадилица.

„Пејперпот” су папирне саксије од специјално погодног папира за ове сврхе и испоручују се у листовима или серијама састављеним од бројних саксија међусобно слијепљених једним растворљивим лијепоком, због чега се оквашене, лако раздвајају. Папир садржи влакна винилона и специјалне хемијске супстанце које га чине отпорним према земљишним микроорганизмима, све док биљке не достигну потребну чврстину. Осим тога, зидови саксија су порозни да коријење биљака може лако продријети кроз њих. Саксије немају дна, како би биљчице у случају потребе могле развити коријење и у подлогу земљишта. Састављене стварају неколико листова, који када се растегну имају грађу попут пчелињег саћа, захваљујући шестоугаоном облику. Пречник им је од 1,9 до 15 cm а висина од 5 до 13. Затворене као хармоника, заузимају веома мали простор, тако да картонска паковања имају запремину од 0,050-0,077 m³ и могу имати до 53 200 комада димензије 3×5 cm.

Растегнуте и напуњене хумусом, налијежу једна на другу тако да је немогућа циркулација ваздуха између њих. Спољашње лице тзв. серија, када лијехе нијесу урамљене, мора бити заштићено од исушивања једним слојем земље од 5-10 cm. Шестоугаони облик и зидови од танког папира обезбјеђују да се простор максимално користи. Непостојање међупростора између њих олак-

шава пуњење. Захваљујући једнообразности димензија, могуће је, специјалном сијачицом, посијати одређени број сјеменки у сваку папирну саксију.

Зависно од култура и потреба узгоја, ове се саксије користе у четири различита типа:

VH са трајањем у земљи 4-5 недјеља

VH " " 6-8 "

FH " " 6-9 мјесеци

PH које се не разлажу никада, јер су израђене од пластифицираног папира.

Ови подаци су наравно оријентациони, пошто вријеме разлагања папирних саксија зависи највише од услова земљишта, влажности и количине нитрата у земљишту.

На крају вегетационог периода веома је корисно додати мало азотног ђубрива ради обезбјеђења равнотеже у садржају азота за вријеме разлагања саксија, како би послје пресадање, бактерије у земљишту могле брзо да разложе зидове истих.

Приликом пуњења хумусом, папирне саксије морају бити постављене на извјесну равну подлогу, пошто немају дна. Та подлога мора имати три вертикалне ниске ивице, као и саксије када се растегну. Препоручљиво је да се изнад дуже ивице стави једна танка дашчица, која ће касније послужити да се изравни хумусом испуњени лист и да се смјести у топлој лијехи, пластенику или стаклари.

Саксије се растежу помоћу копчи од поцинкованог гвожђа или алуминија. На тај начин су спремне за пуњење већ брижљиво припремљеним супстратом, који мора одговарати захтјевима биљке која ће бити сијана.

Пуњење се врши једноставно једном лопатом и потребно је снажно сабити супстрат (humus) уз помоћ једне најлон-чегке са ријетким дугим длакама. Послје тога могуће је сијати, пресађивати сијанце или побадати резнице.

Умјесто алуминијске подлоге могу се употребљавати судови од пластике, који су израђени тако да се могу раставити и слагати како би могли служити више година.

Показало се да овај систем уштеђује радну снагу у току свих фаза узгоја, од сјетве до пресадање, у поређењу са употребом алуминијских подлога. За извјесне супстрате потребно је обавити пуњење саксија на вибрационом столу, како не би остало шупљина у њима. Ово збијање хумуса готово је увијек потребно када се употребљавају саксије чија је висина већа од пречника. Најзад, може се користити и тзв. аутоматска линија за пуњење при чему је могуће пунити и сијати са малим бројем радника. Учинак је сљедећи:

Тип саксија	Број саксија напуњених и посијаних за 1 сат
VH 213	113 400
„ 313	56 700
VH 505	22 430
„ 508	22 430
„ 605	14 950
„ 608	14 950
„ 808	8 970
„ 1010	4 485
FH 305	54 260
„ 408	34 270
PH 1015	2 080

Сјетва се може вршити ручно, малом ручном сијачицом, машинном сијачицом уз употребу конфекционираног сјемена и аспирационом сијачицом за сјетву било којег сјемена.

Како показује горња табела, могуће је овим системом достићи приближно висок степен механизације и значајну уштеду радне снаге и трошкова.

Предност му је и у томе — што се употребљавајући сух тресет као супстрат — саксије могу пунити за вријеме зиме и складиштити, како бисмо их имали већ спремљене за прољеће или у тренутку када су нам потребне.

Постављање напуњених и засијаних саксија у топле лијехе, пластичне тунеле, стакларе и сл. врло је једноставно. У највећем броју случајева препоручује се да се смјесте на супстрат од финог ситног пијеска испод којег се простире подлога од пластичног платна, како бисмо обезбиједили бољу влажност, боље провјетравање и спријечили продирање коријења у подлогу. Осим тога, потребно је пазити да са стране не постану сувише сухе, што се дешава када спој између једног и другог листа није добар или када недостаје супстрат на спољашним странама лијеха.

Сјетва им се може вршити ван сезоне, када смјеша хумуса и ријечног пијеска мора бити дехидрисана 30% њене нормалне влажности.

Пренос саксија са изниклим биљчицама такође је једноставан, у било које доба године. Обично се при томе претходно довољно залију, а затим изваде и пренесу употребљавајући прибор израђен специјално за ове сврхе.

И пресадања малих саксија у веће сасвим је проста операција и може се обавити тако да младе биљке не трпе ни најмању штету. Ово је, изнад свега, велика предност овога система гаје-

ња, не само за пресадњу малих саксија у веће него и за пресадњу на отворено. Биљке се при томе не задржавају у развоју, већ га настављају сасвим нормално.

Прије пресадње биљке треба обилно залити додајући води средства за дезинфекцију и дезинсекцију, чиме им се обезбјеђује потребна влажност и могућност прилагођавања новим приликама без излагања уобичајеном шоку приликом пресадње.

У овом систему гајења биља, механизована пресадња је олакшана због тога што су биљчице за пресадњу сасвим једноличних димензија.

При узгоју у стакларама, пластеницима и топлим лијежама, као и узгоју биљака које ће касније бити размјештене на већи размак, препоручљиво је да се саксије не укопавају у земљу. Веома често је најбоље да се оне поставе на земљеште гдје ће се гајити или да се закопају до половине висине.

Уређај за аутоматско пуњење супстратом и сјету састоји се из:

Ваљкастог транспортера, уређаја за аутоматско пуњење саксија, вибрирајућег стола и уређаја за покривање сјемена слојем финог пијеска. Њим се рукује тако што се саксије које су растегнуте у једној посуди стављају на ваљкасти транспортер који их преноси према уређају за пуњење супстратом (хумусом, тресетом) прелазећи преко вибрационог стола на којем се субстрат сабија. Одмах након тога саксије пролазе кроз аутоматску сијачицу, која у сваку одлаже једну или двије сјеменке цвијећа, грмља, дрвећа, поврћа и др. У овом случају могуће је бирати између сијачице која ради са конфекционираним сјеменом и једне сијачице која ради на принципу аспирације. На крају, посуда са засијаним саксијама пролази кроз уређај који их покрива једним слојем пијеска, чиме је све припремљено за транспорт у стакларе, пластенике и др.

И сијачица и уређај за аутоматско пуњење су универзални, и могу се подесити за рад према различитим ширинама, што има много предности.

Овај је систем узгоја биља, према искуству многих земаља, најјефтинији. Садржи низ предности, као уштеду радне снаге, одабирање одговарајућег супстрата, максимално коришћење површина земљишта и распореда биљака, обезбјеђење њиховог бржег и једноличнијег ницања и развоја, елиминисање губитака при пресађивању, штедњу сјемена, ефикаснију примјену фитосанитетских мјера, пружање могућности прецизног програмирања рада и снабдијевање тржишта — што је од особитог значаја за успјех у гајењу цвијећа, шумских садница и другог културног биља.

Папирне саксије за рационалан узгој цвијећа,
шумских садница и другог биља

Тип папирне саксије	Димензија у см		Запремина у см ³	Површина у см ² за 1 сакс.	Бр. сакс. на 1 м ²	Бр. сакс. за 1 м ² супстрата
	Пречник	Висина				
ВН 213	1,9	13	30,0	2,34	4 274	33 300
ВН 313	3	13	79,0	5,85	1 709	12 600
ВН 408	3,8	7,5	70,4	9,38	1 066	14 200
ФН 305	3	5	29,3	5,85	1 709	34 200
ФН 308	3	7,5	44,0	5,85	1 709	22 700
ВН 505	5	5	81,2	16,24	616	12 300
ВН 508	5	7,5	121,8	16,24	616	8 200
ВН 605	6	5	116,9	23,38	428	8 550
ВН 608	6	7,5	175,4	23,38	428	5 700
ВН 808	7,5	7,5	274,0	36,53	274	3 650
ВН 1010	10	10	649,5	64,95	154	1 540
РН 15	15	10	1461,0	146,14	68	680

Трајање папирних саксија: Тип ВН 4-6 недеља
 Тип ВН 6-10 „
 Тип ФН 6-9 мјесеци
 Тип РН неограничено (пластифицирано)

Литература

1. Famigletti, A.: I «Paperpot» per i vivai, Monti e boschi, broj 7/1970.
2. «Plantering till halva kostnaden», Skoga ägaren, broj 4/1970.
3. AFZ-Bildbericht: Kiefernplantation zu halben Kosten, Allgemeine Forstzeitung, broj 30/1969.
4. Sistema Paperpot, Società Italo-Svedese Seme, Bologna, 1968.

Неки примјери употребе папирних саксија

	BH 213	BH 313	VH 505	VH 508	VII 605	VH 608	VH 808	VH 1010	FH 305	FH 408
ЦВИЈЕЋЕ Ageratum			P	P						
Anemone				B		B				
Asparagus		S/3								
Azalea indica			B			P				
Begonia			P		P					
Erica						P				
Chrysantemum			B		B					
Cyclamen		S/3	B							
Dahlia		S/2	P	P	B			B		
Ficus					P					
Freesia		SB								
Fuchsia			B						P	
Pelargonium zonale			B		B			P		
Cheiranthus			S		P					
Gladolus				B		B				
Gloxinia				BP		B				
Impatiens	S/3				P					
Hyacinthus								B		
Lobelia			P	P						
Anthirinum		PS/2			P					
Dianthus				BP						
Pelargonium			B	B	B	P				
Viola hortensis		S/2		P				P		
Petunia			P					P		
Phlox			P					P		
Poinsettia			B							
Primula			P							
Salvia		S/3								
Calendula		S								
Tagetes		S/3	P	P						
Tulipa								B		
Zinnia			S	P						
ШУМСКЕ САДНИЦЕ Abies-Picea										S
Betula sp.		S								
Pinus sylvestris										S
УКРАСНО ГРМЉЕ Pyracantha, Berberis, Cotoneaster									SB	

Објашњења:

- S = сјетва
- P = пресада и садња
- B = луковице
- S/2 = папирна саксија подијељена по висини
- S/3 = папирна саксија подијељена на три дијела по висини